

A la recerca d'un lloc segur. L'intent de trasllat del noviciat escolapi al Principat d'Andorra (1873)

Eduard Puigventós i López

Doctor en Història Contemporània. Arxiu Provincial d'Escola Pia de Catalunya
arxiu.provincial@escolapia.cat

Resum

A la recerca d'un lloc segur. L'intent de trasllat del noviciat escolapi al Principat d'Andorra (1873)

El Sexenni Democràtic portà una forta inestabilitat política i social que causà gran preocupació entre els ordes i congregacions religioses. Les noves mesures els feren témer per la seva supervivència. És per aquest motiu que en els moments més crítics l'Escola Pia catalana pensà en establir el noviciat de la província a Andorra.

Resumen

En busca de un sitio seguro. El intento de traslado del noviciado escolapio al Principado de Andorra (1873)

El Sexenio Democrático trajo una fuerte inestabilidad política y social que causó una gran preocupación entre las órdenes y congregaciones religiosas. Las nuevas medidas les hicieron temer por su supervivencia. Es por este motivo que en los momentos más críticos la Escuela Pía catalana pensó en establecer el noviciado de la provincia en Andorra.

Résumé

A la recherche d'un endroit sûr. La tentative de transfert des novices piariste à la Principauté d'Andorre (1873)

Le Sexenni Démocratique a débouché sur une forte instabilité politique et sociale suscitant une grande inquiétude parmi les ordres et les congrégations religieuses. Les nouvelles mesures leur ont fait craindre pour leur continuité. C'est pour cette raison qu'aux moments les plus critiques l'École Pia catalane a pensé d'établir son noviciat en Andorre.

Abstract

In search of a place of safety. The attempted transfer of the Piarist novitiate to the Principality of Andorra (1873)

The Sexenni Democràtic brought along a strong political and social instability that caused great worries within orders and religious congregations. New measures made them fearful about their survival. Because of that, in crucial moments the Piarist Fathers of Catalonia thought about establish their novitiate in Andorra.

ins a mitjans de segle xx Andorra era vista, per molts catalans, com un lloc llunyà i pràcticament inaccessible. Una prova n'és l'expressió *córrer la seca, la Meca i les Valls d'Andorra* (o alguna de les seves variants), que servia per fer referència a una persona que havia voltat molt, que havia fet viatges llargs o havia caminat una vasta distància per anar d'un lloc a un altre. Andorra era posada, doncs, al mateix sac que la Meca (a la península aràbiga); aquest darrer lloc, d'altra banda, també desconegut per als europeus fins que el barceloní Domènec Badia –Alí-Bei–, el primer occidental en anar-hi i besar la kaaba, publicà el seu famós llibre *Voyages d'Ali-Bey el Abbasi en Afrique et en Asie pendant les années 1803, 1804, 1805, 1806 et 1807*, el 1814.

Les particularitats geogràfiques d'Andorra segurament també han contribuït a aquesta percepció, potser no tant de lloc llunyà, però sí d'aïllament i d'accés difícil fins fa pocs decennis: muntanyes altes, llargues temporades de neu i fred, comunicacions precàries i poques vies d'entrada i sortida. A més a més, una economia dedicada, tradicionalment, a la farga i a les pastures, amb un desenvolupament comercial i fabril molt tardà en el temps; el poc pes demogràfic dels seus habitants; i la seva idiosincràsia política, sempre a mig camí de França i Espanya i amb el bisbe d'Urgell com a Copríncep, han marcat profundament la imatge i desenvolupament del Principat. Tanmateix, són justament aquests condicionants els que feren que, en un moment determinat en què les coses anaven mal dades, l'Escola Pia catalana es fixés en Andorra com a possible emplaçament del seu noviciat. I és que en l'època convulsa del Sexenni Democràtic, amb una legislació enfocada a enfortir el paper de l'encara jove Estat liberal davant l'Església; a exercir, al mateix temps, un

control sobre l'ensenyament; amb una profunda crisi econòmica, política i social; i amb diferents conflictes bèl·lics que s'esdevenien arreu del territori (guerra a Cuba, guerra carlina, aixecaments cantonalistes, cops d'estat...), es forjà un ambient pessimista i determinista que feia que hi hagués la percepció d'una manca d'expectatives viables de l'orde per al futur més immediat. Calien, potser, solucions dràstiques que oferissin certa estabilitat i confiança, i el trasllat del noviciat a Andorra, país amb qui es comparteix llengua, cultura, història i religió, i que malgrat el seu suposat isolament i la idea de llunyania és molt proper a nosaltres, potser seria el remei a aquesta problemàtica. De fet, l'Escola Pia no fou l'únic orde que s'enfrontà a aquest repte i que pensà en Andorra com a sortida a la situació existent al país. Els jesuïtes també apostaren pel Principat i hi establiren un noviciat el 1870, exercint un paper destacat a la societat andorrana en el breu període en què hi romangueren;¹ i, en un altre context, els benedictins de l'abadia de Montserrat també pensaren en Andorra com a lloc de refugi, descans i salvaguarda per a èpoques convulses, entrats ja de ple al segle xx.²

Els fets que empenyeren a prendre la decisió

La Revolució de setembre de 1868, a banda de foragitar la reina Isabel II, comportà també l'ascens de personatges de tarannà progressista, una sèrie de canvis substancials en el llarg i tràgic camí cap a la democratització de l'Estat espanyol, la configuració d'ideologies com l'anarquisme, el catalanisme o el federalisme, la visibilització del moviment obrer o un nou enfocament de les polítiques econòmiques (lliurecanvisme, reformes aranzelàries, introducció de la pesseta). Tanmateix, el període que s'obrí tingué moltes incerteses i oposició des del primer dia i els governs que se

succeïren no comptaren mai amb una base social i política clara, al mateix temps que una direcció sovint erràtica i l'ebullició d'idees i moviments polítics afavorí l'aparició de conflictes, els més rellevants dels quals, sens dubte, els moviments independentistes a Cuba i Puerto Rico, els aixecaments de grups de republicans intransigents, l'inici d'una nova guerra amb els carlins i la reorganització dels partidaris de la monarquia borbònica, que comptaven amb el suport destacat de bona part de l'exèrcit.

Les noves polítiques del Sexenni, però, anaven molt més enllà i tingueren afectacions en els àmbits municipal, religiós i educatiu, per exemple. Els escolapis reberen per les tres bandes, en ser un orde religiós dedicat a l'ensenyament que depenia, en molts casos, dels ajuntaments per al seu sosteniment. Un decret del 12 d'octubre d'aquell mateix 1868 extingia totes les congregacions fundades després de 1837, inclosa l'Escola Pia (que, amb un recurs de protesta presentat el dia 19, aconseguí que se la respectés).³ Un altre fixava que tots els mestres havien de tenir títol (i, per tant, amb els estudis propis escolapis no n'hi havia prou). I encara, un tercer decret, de gener de 1869, facultava a ajuntaments i diputacions a fundar establiments d'ensenyament sempre que volguessin i els poguessin mantenir. Però els liberals, alhora, reconeixien que els escolapis sempre havien estat *en harmonia con el espíritu de la época* i que, per tant, els respectaven. Prova d'això és que tots els consistoris, excepte el de Terrassa, aprovaren i defensaren els col·legis de l'Escola Pia, de manera que els primers mesos passaren sense incidents.⁴ Tot plegat, però, començà a canviar a partir de desembre de 1869 amb una nova llei que obligava als funcionaris a jurar la Constitució. Els escolapis, com a mestres d'institucions públiques, també havien de fer-ho, però s'hi negaren adduint que la carta magna era antireligiosa; arran

1. LUENGO, ANDRÉS. «El que Andorra deu als jesuïtes», a *Bon dia*. Andorra la Vella: La Veu del Poble, S.A., 12/05/2016. Disponible a <www.bondia.ad/cultura/el-que-andorra-deu-als-jesuïtes> [Consulta: 26/01/2022]. Vegi's també REVUELTA, MANUEL. *La Compañía de Jesús en la España contemporánea. Tomo I. Supresión y reinstalación (1868-1883)*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, 1984, p. 273-278 i 338-340.
2. E. J. M. "Un monjo de Montserrat enviava des d'Andorra correspondència clandestina", a *Bon dia*. Andorra la Vella: La Veu del Poble, S.A., 01/04/2013. Disponible a <www.bondia.ad/cultura/un-monjo-de-montserrat-enviava-des-dandorra

> correspondencia-clandestina> [Consulta: 26/01/2022].

3. Una còpia del recurs presentat pel vicari general d'Espanya de l'Escola Pia i la resposta obtinguda per part del Ministeri de Gràcia i Justícia podem trobar-la a l'Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya (APEPC), 02-20 caps 1, dossier del P. Bernat Collaso.

4. FLORENSA PARÉS, JOAN. *El projecte educatiu de l'Escola Pia de Catalunya (1683-2003): una escola popular*. Barcelona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana: IEC, 2010, p. 301-303.

d'aquest conflicte, s'anul·laren els acords amb alguns ajuntaments (Mataró i Calella, per exemple) o se'ls retirà la paga del primer ensenyament (Sabadell). Poc després, entrats ja al 1870, l'Ajuntament de Reus féu marxar els escolapis de la ciutat; mentre que les relacions amb les autoritats sabadellenques s'enterboliren fins al punt que el maig del 1873 el consistori retirà la subvenció a l'escola, l'edifici de la qual fou convertit en caserna i l'església en presó. L'Escola Pia trigaria uns mesos a recuperar-los.

Si bé no hi hagué, doncs, una persecució de la Institució ni el tancament generalitzat de col·legis, els canvis legislatius i polítics suscitaron gran neguit entre els religiosos, que se sentien amenaçats tant en la seva condició com també en la seva tasca. Neguit que creixia tenint també en compte les dificultats econòmiques derivades del procés de desamortització iniciat per Pasqual Madoz el 1855, que els havia fet perdre nombroses rendes i el suport d'alguns ajuntaments, que al seu torn havien vist minvats els seus ingressos per la pèrdua de drets i béns comunals; i, sobretot, per l'esclat de la Tercera Guerra Carlina (1872-1876) i la proclamació de la Primera República espanyola (1873).

L'adveniment de la república (que comptà, per cert, amb dos presidents que havien estudiat al col·legi escolapi de Sant Antoni, a Barcelona, Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall) fou rebut amargament per molts dels religiosos, que associaven aquest model d'estat amb l'anticlericalisme i l'ateisme. La inquietud es manifestà encara més a la Cúria i l'aleshores Pare Provincial, Bernat Collasso, posà fil a l'agulla en la cerca d'una solució que posés fi a la incertesa i als temors que s'acumulaven els darrers anys. Fou en aquest moment que el nom d'Andorra començà a ressonar amb força.

Explicava el P. Calasanz Bau, sobre la difícil situació de

Collasso, que *casi todos sus embates en aquellos seis años de constituyentes, monarquía saboyana, primera república y tercera guerra carlista, hubo de soportarlos en el puesto de mando de Cataluña, nuestro ya conocido P. Bernardo Collasso de la Concepción, que a los dos años de volver de Cuba, fue nombrado Vicario y elegido Prepósito Provincial y sostuvo el bajel durante la borrasca y miró al porvenir cuidando con celo del Noviciado. Peligrando la casa de Moyá con las incursiones de la guerra carlista nuevamente desencadenada, hubo de andar en busca de alojamiento para sus novicios, hasta por Andorra, decidiéndose al fin a mantenerlos en Mataró junto a los Júniores, en departamento separado y siendoles modelo y ejemplar en todos sus actos de piedad colectiva.*⁵ Bau ens anuncia ja el que passaria.

Una pinzellada a l'Andorra de 1873

Segurament hem llegit moltes vegades que Andorra és una cruïlla enmig dels Pirineus: cruïlla entre l'estat francès i l'espanyol; cruïlla entre una sobirania estatal i una eclesiàstica; cruïlla entre la cultura catalana, l'occitana, la francesa i la castellana; cruïlla entre les idees, projectes i reivindicacions internes i les que provenen de fora de les seves fronteres. En aquest joc d'interessos, que prenen força a mesura que avança el segle XIX i es configuren els estats moderns i el model liberal, Andorra veu també necessari endegar reformes que li permetin mantenir la seva independència i idiosincràsia, apostant per la creació d'un estat nacional.

Quan els escolapis pensen en establir el noviciat a Andorra el país fa un temps que ha iniciat una via pròpia cap a la modernitat, de la mà, entre d'altres, del prohom Guillem d'Areny-Plandolit.⁶ Síndic general de les Valls d'Andorra, fou

5. BAU, CALASANZ. *Historia de las Escuelas Pías en Cataluña. Homenaje a la provincia escolapia catalana en el bicentenario de su canónica erección 1751-1951*. Barcelona: Escola Pia de Catalunya, 1951, p. 352.

6. Guillem d'Areny-Plandolit, baró de Senaller i Gramenet i síndic general de les valls d'Andorra, és l'artífex de l'establiment dels jesuïtes al Principat, però pensem que també deuria mantenir algun vincle o contacte amb els escolapis. I és que a l'actual Museu-Casa d'Areny Plandolit, situada a Ordino, que conserva part de l'estructura i els béns que hi deixà la família, hi ha una pintura de Sant Calassanç, força malmesa, situada a l'habitació de Guillem d'Areny-Plandolit. Tanmateix, no sabem donar raó de per què hi és i des de quan, tot i que figura que ja hi deuria ser a l'època del baró i

indicaria, si més no, certa devoció cap al personatge. Agraeixo a Carolina d'Areny-Plandolit i Balsells la seva atenció via correu electrònic (23 de novembre de 2021). Per a una panoràmica molt general de la família, vegeu PERUGA, JOAN. «El final de la llegenda dels Areny-Plandolit?», a ALBERCH I FUGUERAS, RAMON; VELA PALOMARES, SUSANNA [ed.]. *Guillem de Plandolit (1872-1932): la memòria revelada*. Andorra: Ministeri d'Affers Exteriors, Cultura i Cooperació; Fundació Crèdit Andorrà; i La Seu d'Urgell: Ajuntament de la Seu d'Urgell i Fundació la Caixa, 2007, p. 12-16; o bé LÓPEZ MONTANYA, ESTEVE; PERUGA GUERRERO, JOAN; TUDEL FILLAT, CARMÉ. *L'Andorra del segle XIX (De la Nova Reforma a la Revolució del 1881)*. Andorra: Conselleria d'Educació i Cultura, 1988, p. 336-344.

l'impulsor de l'anomenada Nova Reforma, un procés que, com el seu nom indica, pretenia reformar les institucions del Principat per tal de modernitzar-les i, alhora, reafirmar-ne la seva sobirania i independència. La Nova Reforma, sancionada pel Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra, Josep Caixal, el 1866, i ratificada el 1869 per Napoleó III, cap de l'estat francès i també Copríncep andorrà, posà les bases per a la governança del Principat fins a la redacció de la Constitució actual, aprovada el 1993.

I és que Andorra venia d'uns decennis molt durs: l'aparició de centres industrials a Catalunya i França havia arruïnat les fargues (només en sobrevisqué una) i els paraires. Darrere seu, els Comuns (ajuntaments) havien perdut part dels seus ingressos. Els caps de bestiar s'havien reduït a la meitat. El cost dels transports s'havia disparat. França i Espanya perseguïen el contraban. Aparegueren epidèmies de febre groga i còlera. S'havia prohibit el comerç del tabac. La crisi econòmica adquirí, doncs, proporcions desconegudes fins al moment, i l'aïllament del país, beneficis en algunes circumstàncies, encara ho magnificà més. Entre la mortalitat i l'emigració, Andorra perdé un tant per cent elevat dels seus habitants.⁷

Aquesta situació causà un malestar enorme en la població (especialment entre els qui havien adquirit certa prosperitat anys enrere, els casalers), que exigia canvis en tots els sentits. Però en una societat estamental com l'andorrana, on només les cases riques i tradicionals (els focs) podien participar en la presa de decisions a partir del Consell General i del Consell del Comú, era difícil que hi hagués redreçaments, innovació o reformes. I per aquest motiu un

grup d'andorrans que s'autoproclamaren reformistes o progressistes (ja fossin del *partit dels aristòcrates de sempre*, del *partit dels joves* o sense adscripció), encapçalats per d'Areny-Plandolit, es trobaren en diverses reunions per tal de fer una proposta que presentarien als Coprínceps. Entre les demandes, el dret a vot de tots els caps de casa del país; la creació d'un càrrec, el comissari de poble, per supervisar els comptes de l'administració i evitar abusos i desfalcs; la renovació de la meitat del Consell General i el Comunal cada dos anys; limitar el nombre de Consellers de cada parròquia; fer durar els càrrecs un màxim de quatre anys; i fer incompatible el càrrec de Conseller general i Conseller de Comú.⁸ Cal tenir en compte que la gestió dels béns comunals era importantíssima a Andorra, ja que entre el 90 i el 95% del territori era públic i per tant terra, pastures, recursos naturals i boscos eren d'aprofitament per a tot el col·lectiu.⁹ Ratificada pel Bisbe Caixal, primer, i per Napoleó III, després, a la pràctica aquest *Plan de Reforma adoptat en les valls d'Andorra* suposà l'eliminació del sistema estamental, una democratització de les institucions i el control de les despeses públiques. Tanmateix, no suposà un gran canvi en la situació econòmica del Principat,¹⁰ que veuria com, al cap d'uns anys, esclataria una revolta armada que faria caure el Consell General, després del fracàs d'iniciatives privades que pretenien construir balnearis i casinos a Andorra a canvi de millorar carreteres, infraestructures i aportar capital.¹¹

7. Les estimacions del nombre d'habitants a Andorra són difícils de fer, tot i que la majoria d'autors es belluguen entre els 4.000 i els 6.000 habitants per a tot el període (ROS PASCUET, FRANCESCA. «El poblament a Andorra», a BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST [dir] i VELA PALOMARES, SUSANNA [ed]. *Història d'Andorra : de la prehistòria a l'edat contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 2006, p. 289). A partir de mitjans del segle XIX el decreixement anual acumulatiu de la població se situà entre l'1 i el 2 %.

8. Per a una millor comprensió del període i del procés, veure LÓPEZ MONTANYA, ESTEVE; PERUGA GUERRERO, JOAN; TUDEL FILLAT, CARMÉ. *L'Andorra del segle XIX...*, p.226-247. La Nova Reforma, però, tenia també els seus mecanismes de control: el vot havia de ser públic, s'havia de fer un pagament de 24 duros al Consell General per part dels cònsols i es delimitava els càrrecs a aquells que tinguessin arrelament (propietats), entre d'altres. I més tard el Consell General introduí més modificacions restrictives.

9. Aquest fet portà a ironitzar a l'historiador i arxiver Jean Auguste Brutails que hi havia persones arreu d'Europa que es consideraven socialistes sense ser-ho, mentre que a Andorra ho eren sense saber-ho. Recollit a TOLEDANO, FERRAN. «Tradicció i canvi polític a l'Andorra del segle XIX», a BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST [dir] i VELA PALOMARES, SUSANNA [ed]. *Història d'Andorra...*, p. 245.

10. Ferran Toledano en diria, però, que la Nova Reforma amagava una actitud possibilista que anunciava grans canvis però, en el fons, era de caire molt conservador, més propera al tradicionalisme que al liberalisme. TOLEDANO, FERRAN. «Tradicció i canvi polític...», p. 265-272.

11. Per a més informació sobre la revolució de 1881, veure LÓPEZ MONTANYA, ESTEVE; PERUGA GUERRERO, JOAN; TUDEL FILLAT, CARMÉ. *L'Andorra del segle XIX*, p. 258-332.

El noviciat de Moià

Mentrestant, a Espanya, l'abril del 1872 s'havia iniciat la Tercera Guerra Carlina, després d'una crida a les armes del pretendent carlí al tron, Carles VII. Diverses unitats militars, especialment a Catalunya, a la zona del Maestrat (Aragó) i al País Basc, s'aixecaren en armes contra la monarquia d'Amadeu I de Savoia i contra l'estat liberal, establint una mena de guerra de guerrilles que comptava amb partides d'algunes desenes o fins i tot centenars d'homes escampades pel territori que dificultaven les comunicacions, atacaven unitats lleials al govern, intentaven assalts a petites o mitjanes poblacions i reclutaven homes per a prosseguir amb la lluita. Tanmateix, amb l'arribada a Catalunya del germà de Carles VII, Alfons Carles de Borbó, i sobretot a partir de la proclamació de la I República, un reguitzell de grups monàrquics s'uniren als carlins. La guerra s'escampà aleshores per bona part del territori català, amb presa de viles i pobles per carlins i liberals, anades i vingudes dels exèrcits i topades en diverses batalles. Pel cas que ens ocupa, val a dir que la proximitat dels combats a Igualada féu que els escolapis abandonessin el col·legi el 1874 i es traslladessin a l'interior de la ciutat, impartint les classes a l'anomenada casa Jové, al mateix temps que un dels religiosos, el P. Antoni Mirats, s'unia a l'exèrcit carlí assolint el càrrec de tinent-coronel; mentre que a Puigcerdà, si bé les classes no s'aturaren, el setge de la ciutat i el seu aïllament féu que els alumnes no poguessin examinar-se i que els escolapis no poguessin mantenir una correspondència amb les autoritats acadèmiques.

Però el cas més dramàtic es produí a Moià. Davant l'amenaça carlina, la primavera del 1873 les milícies liberals forçaren els religiosos a abandonar el col·legi, que es féu servir com a fortificació. I és que aleshores Moià no era només seu de l'escola i la comunitat, sinó també casa de novicis de la Província, fet que deixava a l'aire la formació dels futurs escolapis i els posava en perill. A aquesta problemàtica s'hi sumava la mala maror entre el

consistori moianès i la comunitat de preveres de la vila amb els escolapis, derivats de disputes per qüestions com les col·lectes, el toc de campanes, l'acolliment d'alumnes de fora de la població, l'ús del col·legi i els seus béns...

La crònica de la comunitat, escrita pel P. Joan Casanovas, ens relata els fets de forma clara. *El día 11 de mayo de 1873 vinieron a esta de Moyá cuatro compañías del Batallón de Cazadores de Béjar para dar guarnición a esta villa. Desde este día temí, pues hacía mucho tiempo corría la voz de que el alcalde quería hubiese un destacamento en esta población, y que el Colegio sirviera de cuartel, o punto de fortificación. Pasaron los primeros días sin novedad, pero al llegar el día 15 recibí orden del señor alcalde de desocupar un cuarto de los que dan a la plazuela [...]. Así pasamos hasta el 22 de mayo, día de las Ascensión del Señor, en cuyo día habiendo marchado las cuatro compañías del batallón de Béjar por la mañana, llegó a la una de la tarde un batallón de republicanos, titulado Fuerzas de la Diputación. Serían las cuatro de la tarde poco más o menos cuando corrió la voz de que había carlistas en la montaña, y al momento vino una compañía a ocupar el Colegio. Como esto no fue más que una alarma, y seguramente un pretexto, abandonaron el colegio al cabo de un rato; pero a las nueve y media de la noche volvió la misma compañía pidiendo ocupar cuatro puntos distintos del colegio. Exigieron cincuenta jergones para dormir, de modo que casi todos los juniors y hermanos operarios hubieron de dormir sobre las tallas de la cama.¹² El día 27 s'uniren al grup altres destacaments, que havien de combatre els carlins que cada cop s'aproximaven més a Moià i, vist el perill, l'enorme acumulació de tropes i les incomoditats i vexacions, el rector manà als novicis i júnors abandonar l'edifici. El Provincial deixà a les seves mans què fer; i com que s'acostaven les vacances, examinà als júnors i els cominà a anar a passar uns dies amb les seves famílies. Els novicis, en primera instància, es quedaren a Moià; tanmateix, les entrades i sortides de tropa les setmanes següents, que causaven malestar, conflictes i malentesos, portà al P. Casanovas i al P. Domènec Borràs, mestre de novicis, a enviar-los també a casa el 25 de juny. I feren bé: una comunicació de quatre dies més tard els indicava que el Batalló de Caçadors de*

12. APEPC, 07-20 c. 13 núm. 1. Crònica 1683-1876, p. 108.

Béjar ocuparia formalment l'edifici i tots els qui hi habitaven havien de marxar-ne, fet que es produí l'1 de juliol. Trigarien un mes a poder recuperar el col·legi i altres dependències, que havien patit diversos desperfectes.

En vista d'aquesta complicada situació, doncs, el P. Collasso hagué de prendre una decisió. El 20 de juliol de 1873 dirigia una carta al Rector de Mataró que començava amb un explícit *sobremanera graves son para nosotros los tiempos que atravesamos, como lo prueban los sucesos de Moyá y Sabadell*, que seguia amb l'exposició d'una sèrie de normes a complir de manera estricta a partir d'aquell moment. Entre d'altres, si no pogués evitar una eventual ocupació del col·legi, que procurés retirar-ne tot allò que fos personal o de l'orde i fes l'entrega de l'edifici davant de testimonis i amb un inventari. Podria donar directament els permisos als religiosos per traslladar-se a casa de familiars o d'altres comunitats, per sentir-se més segurs; també dissoldre el col·legi, si s'esqueia; i fins i tot autoritzar que alguns religiosos exercissin de sacerdots pel seu compte.¹³ Segurament foren instruccions que féu arribar a la majoria de comunitats.

Però quedava decidir què fer amb el noviciat; un noviciat que els anys precedents havia trencat una llarga etapa en la seva ubicació ja que des de 1821 (erigit com a noviciat canònic de la província des de 1824) es trobava a Sabadell. Tot i així, no havien estat uns decennis ni tranquils ni estables: a les dificultats imposades pels governs del Trienni Liberal (1820-1823), s'hi sumaren les penúries de la Dècada Ominosa (1823-1833), l'esclat de la I Guerra Carlina (1833) i, sobretot, la supressió de l'orde entre 1836 i 1845, que n'havia causat el tancament.¹⁴

Fruit de les incerteses polítiques, però també de divergències personals entre el rector de Sabadell i el mestre de novicis, el cas és que el 5 de setembre de 1869

hi havien professat els darrers nois. El predecessor de Collasso en el càrrec de Provincial, el P. Gaietà Renom, ja havia iniciat el procés per traslladar-lo a Moià (on, d'altra banda, hi havia estat fins el 1814), i havia planificat fer-ho de manera gradual, entre 1867 i 1870, quan definitivament quedà instal·lat en aquesta població.¹⁵

Bernat Collasso (1812-1882) era un escolapi experimentat i treballador, que havia retornat a Catalunya el 1867 des de la seva Cuba natal, on els darrers anys havia estat el responsable de dur a terme l'establiment de l'Escola Pia a l'illa i havia vetllat pel bon funcionament de les primeres escoles i comunitats. El P. Antoni Vidal escriuria, anys més tard, que *su constante pensamiento, su única preocupación, fue el mejorar material y pedagógicamente los Colegios confiados a su alta dirección y gobierno. Dedicaba atención especial a formar del modo debido a los novicios y escolares de la Orden, esperanza de su futura actuación y desenvolvimiento*.¹⁶ Joan Florensa explica que amb l'arribada de Collasso hi hagué un tomb en la política educativa de l'Escola Pia, que els darrers anys havia dedicat molts esforços en la implantació del batxillerat i l'ensenyament de les ciències i havia descuidat la primària, el seu element més essencial. A més a més, l'atenció als alumnes recomanats (aquells que pagaven una petita quantitat per rebre suport fora de l'horari estricte de classe, o bé que es quedaven més hores a l'escola) i pensionistes «també va distreure del que es venia fent a les aules». Potser per això, Collasso «publicà un *Reglamento provisional para nuestros Seminarios* el 15 de setembre de 1871. Crec que és la primera vegada que un provincial publicà un reglament escolar per a tota la província [...] [N]o parlà de l'ensenyament que habitualment es donava (ho consideraria un tema conegut), sinó que fixà l'atenció en novetats com l'educació física o la higiene; no parlà de

13. APEPC 02-20 c. 1. Collaso, Bernat 1869-1875. Carta D-61 (20/07/1873).

14. PICANYOL, LLOGARI. «El Noviciat escolapi de Sabadell», a *Sabadellum. Portavoz del Centro Sabadellense "Amigos de las Escuelas Pías"*, núm. 3 (octubre 1960), p. 71-76.

15. FLORENSA PARÉS, JOAN. «La Casa Noviciat de la província de Catalunya: Incidències entre 1868 i 1875», a *Catalaunia* núm. 353 (octubre-novembre 1993), p. 1-3. Miquel Puig i Reixach afegeix que la primera intenció era traslladar-lo a Igualada, però que la manca de candidats ho aturà. De seguida, però, que vint nous joves es postularen per

entrar a l'orde, es reprengué la discussió i s'acabà optant per Moià. PUIG REIXACH, MIQUEL. «Notes d'història. Entre la informalitat i l'apassionament», a *Catalaunia* núm. 276 (març-abril 1985), p. 4-6.

16. VIDAL I PORQUERES, ANTONI. *Tercer Centenario de la Fundación de la Escuela Pia. Libro de oro: Escuelas Pías de Cataluña e Isla de Cuba 1617-1917*. Barcelona: [s.n.], 1918. (impr. de Huguet, sucesor de Inglada y Comp^a), p. 187.

formació patriòtica sinó únicament d'educació moral i social». ¹⁷

Tot plegat, però, com apuntàvem, es veié truncat per l'efecte de la guerra civil que s'esdevenia des de 1872.

Les desconegudes gestions a Andorra i el seu fracàs

Quan el 1873 s'hagué d'abandonar la casa de Moià per la proximitat de la línia del front, que féu que les milícies s'apoderessin de l'edifici com a espai de defensa («que cuitaren a desguarnir-la en bé de la fortificació de la vila pel que fa a les pedres, i a utilitzar-ne les fustes com a combustible», que en diria Puig), ¹⁸ la urgència de què fer amb els estudiants i amb el noviciat fou més gran que mai. D'entrada, s'envià als joves a casa seva uns mesos; i per una altra banda, es pensà en el lloc idoni per a la reobertura del noviciat. Andorra era una candidata excel·lent, i per això Collasso envià uns comissionats al Principat per explorar el terreny. ¹⁹

De fet, la preocupació de Collasso pels novicis es deu, segurament, a l'experiència viscuda en la pròpia pell. Ell havia estat un dels joves que, mentre estudiaven a Sabadell, visqueren l'afer de la supressió temporal de l'Escola Pia i l'exclaustració de molts dels seus membres. Decidit a preservar la seva vocació, se'n tornà a la casa familiar i col·laborà amb el col·legi de Sant Antoni, a Barcelona, a l'espera de temps millors. I dit i fet, es reenganxà a l'orde el 1845. Tot i no ser un cas excepcional, el cert és que s'adonà que s'havia perdut tota una generació, ja que hi havia un buit entre els escolapis anteriors a ell o els que s'havien mantingut fermes i els nous novicis, que feia perillar tant la gestió dels col·legis com de la pròpia província. En aquests temps difícils que ara s'albiraven, i que no sabia quant podrien durar, els temors

d'allò que l'Escola Pia i ell mateix ja havien viscut retornaren amb força i calia evitar-ho de totes totes.

Tanmateix, la informació que tenim sobre les gestions andorranes és ben magra. Ni a l'Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya ni a l'Archivo de la Vicaría en España es conserven documents o tràmits relacionats amb l'afer. Tampoc a l'Archivio Generale delle Scuole Pie (on s'enviaven les comunicacions dirigides a la Cúria General de l'orde) ni a l'Arxiu Diocesà del Bisbat d'Urgell (pel que fa a la cúria diocesana). ²⁰ En tot cas, Vidal apuntava el 1918 que *turbada la tranquilidad pública con la guerra civil, que asolaba diversas regiones y ocupada por las tropas la Casa-Noviciado de Moyá, [Collasso] gestionó su traslado a otro lugar más seguro, enviando con este objeto comisionados a Andorra.* ²¹ El fet el recull també Miquel Puig, que explicava que *amb el propòsit de tirar-ho endavant [l'erecció del noviciat], s'hi traslladaren comissionats [a Andorra], però el projecte no anà pas endavant. Ben bé no sabem pas per què; però no podem oblidar que el Co-príncep d'Andorra i diocesà del lloc era el Bisbe Josep Caixal, de més que provada ideologia carlina, que precisament s'hi havia traslladat en proclamar-se la República, des d'on passaria a Navarra com a Vicari General castrense dels carlins alçats en armes. Una mica difícil de fer-hi tractes amb vista a l'establiment d'un orde religiós en aquelles Valls...* ²²

Sigui com sigui, les gestions no tingueren èxit. No sabem del cert què i amb qui tractaren aquests comissaris, però el cert és que la idea d'establir-se a Andorra s'abandonà ràpidament: el noviciat reobrí el gener de 1874, però aquest cop a Mataró, on s'hi estigué fins el juliol de 1876. Els primers quatre joves reprengueren la seva formació en una població que no s'havia vist afectada per la guerra. Citant

17. FLORENSA PARÉS, JOAN. *El projecte educatiu de l'Escola Pia de Catalunya*, p. 312.

18. PUIG REIXACH, MIQUEL. «Notes d'història. Entre la informalitat i l'apassionament», p. 5.

19. Pel cas dels jesuïtes, Manuel Revuelta (*La Compañía de Jesús en la España contemporánea*, p. 276) és força explícit quan diu que les condicions i comoditats que els novicis podien trobar a Andorra no eren les millors, però que «este inconveniente era despreciable comparado con la ventaja de encontrarse en un país de paz y libertad. La instalación del noviciado en Andorra, en aquellas circunstancias, era un acierto. Quedaban allí los novicios a seguro de las turbulencias de Francia y al mismo tiempo,

tan cerca de España, que casi podían considerarse como repatriados. Para los catalanes Andorra no era un país extraño. El inmediato aumento de novicios así parecía demostrarlo».

20. Agraïixo a Félix Pascual, José Pascual Burgués i Benigne Marquès les seves gestions.

21. VIDAL I PORQUERES, ANTONI. *Tercer Centenario de la Fundación de la Escuela Pía*, p. 187.

22. PUIG REIXACH, MIQUEL. «Notes d'història. Entre la informalitat i l'apassionament», p. 6.

altre cop Vidal, ens diu que Collasso *no pudiendo realizar este traslado [a Andorra], trajo a novicios y estudiantes a Mataró, atendiendo él mismo muy de cerca a su educación religiosa y adelantos literarios. Con la pensión, que con la debida autorización canónica se había reservado de sus bienes familiares, mejoró la situación del Noviciado, atendió a urgentes necesidades de otras Casas y aumentó el erario provincial [...]*.²³

Els mateixos factors externs que havien conduït a la via andorrana foren els que en determinaren, també, el seu abandonament. El cop d'estat del general Pavía (3 de gener de 1874) i el *pronunciamento* del general Martínez Campos (29 de desembre), que acabaren amb la república i restauraren la monarquia, influïren enormement en els ànims i esperances dels religiosos; la davallada de la conflictivitat social i política contribuï també a apaivagar el seu neguit; i les victòries dels liberals davant els carlins, que allunyaren l'escenari bèl·lic de les principals poblacions del país i dotaren d'una certa estabilitat a escoles i comunitats. Els perills que preocupaven a l'Escola Pia catalana començaven a remetre i, per tant, també ho féu la necessitat de trobar un lloc més segur per als novicis. Davant les suposades dificultats que es deuri trobar els emissaris de Collado a Andorra, ja fos amb el Bisbe Caixal o bé amb les autoritats del país, la proposta de seguida caigué en sac buit i la idea d'establir un noviciat a Andorra, doncs, s'abandonà per sempre més.

Fonts i bibliografia

- ALBERCH FUGUERAS, RAMON; VELA PALOMARES, SUSANNA [ed]. *Guillem de Plandolit (1872-1932): la memòria revelada*. Andorra: Ministeri d'Afers Exteriors, Cultura i Cooperació; Fundació Crèdit Andorrà; i La Seu d'Urgell: Ajuntament de la Seu d'Urgell i Fundació la Caixa, 2007.
- Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya
- BAU, CALASANZ. *Historia de las Escuelas Pías en Cataluña. Homenaje a la provincia escolapia catalana en el bicentenario de su canónica erección 1751-1951*. Barcelona: Escola Pia de Catalunya, 1951.
- BELENGUER CEBRIÀ, ERNEST [dir] i VELA PALOMARES, SUSANNA [ed]. *Història d'Andorra : de la prehistòria a l'edat contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 2006.
- E. J. M. «Un monjo de Montserrat enviava des d'Andorra correspondència clandestina», a *Bon dia*. Andorra la Vella: La Veu del Poble, S.A., 01/04/2013. Disponible a <www.bondia.ad/cultura/un-monjo-de-montserrat-enviava-des-dandorra-correspondencia-clandestina>
- ESTRADÉ I PRENAFETA, JOSEP. «Biografia del bisbe Josep Caixal i Estradé», a *III Trobada d'Estudiosos de la comarca de les Garrigues: Cervià de les Garrigues, 3 de novembre de 2001*. Cervià de les Garrigues: Ajuntament de Cervià de les Garrigues, 2003, p. 177-182.
- FLORENSA PARÉS, JOAN. «La Casa Noviciat de la província de Catalunya: Incidències entre 1868 i 1875», a *Catalaunia* núm. 353 (octubre-novembre 1993), p. 1-3.
- FLORENSA PARÉS, JOAN. *El projecte educatiu de l'Escola Pia de Catalunya (1683-2003): una escola popular*. Barcelona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana: IEC, 2010.
- GUILLAMET ANTON, JORDI. *Andorra: nova aproximació a la història d'Andorra*. Sant Julià de Lòria, Andorra: Institut d'Estudis Andorrans; i Barcelona: Altàir, 2009.
- LÓPEZ MONTANYA, ESTEVE; PERUGA GUERRERO, JOAN; TUDEL FILLAT, CARMÉ. *L'Andorra del segle XIX (De la Reforma a la Revolució del 1881)*. Andorra: Conselleria d'Educació i Cultura, 1988.
- LUENGO, ANDRÉS. «El que Andorra deu als jesuïtes», a *Bon dia*. Andorra la Vella: La Veu del Poble, S.A., 12/05/2016. Disponible a <www.bondia.ad/cultura/el-que-andorra-deu-als-jesuïtes>.
- PICANYOL, LLOGARI. «El Noviciat escolapi de Sabadell», a *Sabadellum. Portavoz del Centro Sabadellense "Amigos de las Escuelas Pías"*, núm. 3 (octubre 1960), p. 71-76.
- PUIG REIXACH, MIQUEL. «Notes d'història. Entre la informalitat i l'apassionament», a *Catalaunia* núm. 276 (març-abril 1985), p. 4-6.
- REVUELTA, MANUEL. *La Compañía de Jesús en la España contemporánea. Tomo I. Supresión y reinstalación (1868-1883)*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, 1984.
- VIDAL I PORQUERES, ANTONI. *Tercer Centenario de la Fundación de la Escuela Pía. Libro de oro: Escuelas Pías de Cataluña e Isla de Cuba 1617-1917*. Barcelona: Impr. de Huguet, sucesor de Inglada y Compª, 1918.

23. VIDAL I PORQUERES, ANTONI. *Tercer Centenario de la Fundación de la Escuela Pía*, p. 187.